

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SH TIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –**

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
– PROCEEDING BOOK –**

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
Штип, 24 – 25 Септември, 2015**

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE**

Shtip, September, 24-25, 2015

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип University "Goce Delcev" - Stip
Факултет за образовни науки Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Миравовски Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)

Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и
перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција,
Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions
and perspectives : book of abstracts / International scientific
conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат,
содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за
образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of
educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.uqd.edu.mk/naslovna.php>. -

Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. -
Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4

1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference
(2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)

а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти

COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University "Goce Delcev" - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia

Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Traje Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia

PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA

Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Kot Nataliia Mykhailivna, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Anna Studenska, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland

Phd Alina Szczurek-Boruta, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland

PhD Stojan Bogdanovic, University of Nis, Serbia

PhD Stojan Cenikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia

PhD Stana Smiljkovikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia

PhD Emina Hebib, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia

PhD Živorad Milenovic, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia

PhD Prof. Iliana Petkova, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

PhD Trayan Popkochev, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Krasimira Mutavchieva, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria

PhD Eleonora Mileva, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia, Bulgaria

PhD Anzhelina Yaneva, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

PhD Veselina Ivanova, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria

PhD Elka Kirilova Yanakieva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Margarita Koleva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Nino Mihajlov, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Tatjana Novovic, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.

PhD Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Emilija Petrova Gorgeva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Mirascieva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Stavreva Veselinovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Stevan Aleksoski, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Blaze Kitanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Jovanova Mitkovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Despina Sivevska Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Trajce Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Trajce Nacev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Stojko Stojkov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

MSc Snezana Kirova, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia

MSc Lence Nasev, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University "Gotse Delchev" in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.

In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. dr. Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искусствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,

Проф. д-р Соња Петровска

24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ Блаже КИТАНОВ	5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION Violeta NIKOLOVSKA	9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA, Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI	15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS Anna GLAZKOVA	23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM Nikita RAVOCHKIN	27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES Julia DONCHEVA	32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES Stanka RINKOVA	36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA	41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA	45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA	49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION Valentina VASILEVA	57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN Filip SHABANSKI	60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA	64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA	69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA	75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA	82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES Svetlana NIKOLAEVA	86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL Ardita CEKA, Rabije MURATI	89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS Katerina PANEVA	93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION Olga SAMARDJIKJ JANKOVA	99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN Mujeser ILJAZI	105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL Silvia KYUCHUKOVA	110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION Lence NASEV	113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA Georgi IGNATOV	116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA	122
26. METHODOICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL Zhivorad MILENKOVIC	129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA	136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST Angele MIHAJLOVSKI	142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ	148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY Alina SZCZUREK-BORUTA	157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT	162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS Ljuben TEVDOVSKI	172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ	178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE Maja RAUNIK KIRKOV	182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI	188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA	196
37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS Sonja PETROVSKA	203
38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS Eleonora MILEVA	210
39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE Kushtrim AHMETI	215
40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA	219
41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV	223
42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION Tatyana V. NIKULINA	228
43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA	233
44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV	238
45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION Marjan MALCEV	243
46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC Jovanka DENKOVA	247
47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE Blaze KITANOV, Irena KITANOVA	253
48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING Ivan KOLEV	258
49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA	262
50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Trajce NACEV, Dragan VESELINOV	265
51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS Valentina VASILEVA	271
52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA	275
53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA Lulzim MEHMETI	280
54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING Blaga PANEVA	284
55. METHODICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE Irena KITANOVA	289

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS Valdeta ZENUNI-IDRIZI	294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI	299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION Florina SHEHU	302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES Elena IVANOVA BUYUKLIEVA	308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY Eleonora PENCHEVA	312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA	316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA	324
63. ETHICS AS TEACHING Trajce STOJANOV	330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP Snezana STAVREVA VESELINOVSKA	335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA	339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA Pavlin PETROV	344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION Verica JOSIMOVSKA	353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE Julia DONCHEVA	356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE Despina SIVEVSKA	360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOLA IN R. MACEDONIA Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA	366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA	376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI	380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN Voglushe KURTESHI	385

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD Slobodan MARKOVIC	370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM Stevan ALEKSOVSKI	377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA	387

ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES

Sadete TERNAVA-OSMANI¹
Voglushe KURTESHI²

Abstract

The mission of each successful government means promotion of basic human rights and freedoms, which instantly include inclusive education to all, regardless their background, social status, age, gender, ethnicity etc. This paper aims at analyzing the inclusive education legal framework in Kosovo, particularly the role of management in implementation of inclusive policies in education, namely strategies dealing with inclusive education for disabled students. The paper reviews the issue by comparing legal infrastructure in Kosovo with European and international standards, to which it is complaint, but problems in its implementation are evident, as relevant educational institutions have paid more attention to the "papyrology accomplishment" rather than to the concrete needs-based results of inclusive education, particularly in the local level. In order to validate this standpoint, we have carried out a questionnaire addressed to ten municipal directors for education. Analysis of the questionnaire revealed that legislation provisions were not implemented due to different factors, but the main reason is lack of political will and understanding to allocate adequate funds from the Ministry of Education, Science and Technology. Moreover, the survey reveals that the up-down approach makes inclusive education policies not consistent and not feasible. Consecutively, it can be said that the essence of the effective implementation of laws should include joint efforts of central and local levels in obtaining real results in respecting human rights and education needs. In realizing the understanding of inclusive education standards, more engagement and commitment is needed by all education stakeholders, in particular by official central institutions.

Keywords: human rights, central, local, disabilities.

Улогата на управување во спроведувањето на сеопфатни политики во образованието

Донесувањето на законите и нивно усогласување со стандардите на ЕУ е многу предизвикувачки процес и многу значајна помош чекори на патот на успехот и за изгледите на земјата кон интеграција во Европската Унија, на сегашното ниво на социјални, економски и политички настани низ кои минува Косово бара да се земат коректни и кординативни мерки за нивно ефикасно спроведување³. Во овој поглед, инклузивното образование е амбициозно меѓународно движење за проширување и консолидација на образовни можности за сите деца, млади и возрасни лица во светот. И ако значителен број на договори и нормативни инструменти во последниве години ги афирмира правата на лицата со посебни потреби, за жал, денес во Косово, дискриминацијата во остварувањето на нивните права постои.

Законодавното тело на инфраструктурата во Косово е во согласност со европските и меѓународните стандарди, но сè уште во праксата има проблеми во неговата имплементација. Во врска со овие тешкотии во спроведувањето на Законот се појавиле како последица на фактот дека надлежните институции посветија поголемо внимание на развојот на примарната легислатива наместо на подзаконски акти, па овој пристап има ефект на спроведувањето помеѓу она што се вели и како да се третираат. Околу овој извештај 2014 напредокот на Европската комисија проценува дека има мал напредок. Министерството за образование, наука и технологија (MEST) ги утврди приоритетите на образовната политика за 2014-15 и измените на законската рамка за спроведување на ефикасноста на евалуација на наставниците за поддршка на процесот на лиценцирање на наставниците. Имплементацијата на Наставниот план на Косово и клучната програма продолжи во 2013 година во

¹ Public University of Prishtina, Kosovo, sadetetermava@gmail.com

² Public University of Prishtina, Kosovo, voglushe@hotmail.com

³ Стратегија и Акционен План за Човекови Права во Република Косово.

десет пилот училишта, а планот е вклучувањето на уште 84 пилот училишта. Само 3% од децата посетуваат предучилишни образовни услуги. Програмата за образование и обука (за предуниверзитетско и универзитетско образование) треба да ја подобри поддршката на применетите и практичната работа за дополнување на теоретска настава и пракса за учење. Владата презема мерки за да се спречи напуштањето на училиштето, вклучувајќи ги и работилниците со родителите, учениците и пошироката заедница, но потребни се дополнителни напори¹. Во врска со спроведувањето на постојната законска регулатива против дискриминацијата, директорите во образованието на локално ниво кажаа дека тоа е слаба точка. За оваа работа имаше конкретни резултати на ова. Работевме на анонимен прашалник со 7 прашања кај десет општински директори. Прашалниците се со броеви: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX и X.

Анализата на резултатите од анкетата покажуваат дека директорите на локално ниво мислат дека централната политика е добра само на хартија. Истражувањето вели дека ако локалното ниво има клучна улога во спроведувањето на законите и политиките, што се однесуваат на човековите права, а особено на децата со посебни потреби, во овој поглед се запоставени и потценети. Интеграцијата на децата со посебни потреби во сите нивоа образование е тесно поврзана со процесот на децентрализација кој во себе содржи одговорност на општините во обезбедување на услуги кои ќе бидат одговорни за почитување и заштита на овие права. Вториот прашалник мисли дека образовната политика на локално ниво треба да биде конзистентна и да заврши соодветноста на владеење на политиките на централно ниво, но не само на хартија. Како може да придонесе за општото добро кога директорите на локално ниво немаат шема за финансии со кои тие планираат вклучување на деца кои имаат потреба за комбинирано или посебно одделение? Кога се разгледува ова, тогаш се подразбира дека имплементацијата на законодавството бара дополнителни напори и политичка волја за решавање на постоечките проблеми, како и зголемување на меѓуинституционална соработка и координација, особено во областа на учениците со посебни потреби. Ако правната рамка за човекови права бара од општините преземање ефективни механизми и ефективни правни лекови кои ќе обезбедат оваа категорија потребни права во образованието, заедно со личните финансии, треба да се заклучи дека остварувањето на човековите права ќе се одржи.

Во 2008 година, развиен е првиот стратешки план, особено за образованието на децата со посебни потреби. Изработка на овој стратешки план беше на Одделот за дефектологија при MONT и FSDEK². Покрај тоа, Законот од 2002 година за основното и средното образование во Косово, *Унмик/Рез/2002/19* даде еднакви права на децата со посебни потреби, но не гарантираат целосна инклузија. Подоцна, како што истакна, сеопфатен стратешки план за образованието (KESP 2011-2016) беше одобрен на 25 август 2011 барајќи политичка рамка за исполнување на стандардите на ЕУ. Во овој план во траење од шест години беше ставен акцент на доживотно учење и вклучување во образованието, како основни елементи на општеството базирано на знаење и обезбедување образование за сите. KESP се потпира на постојните стратегии во образовниот сектор, главно во предуниверзитетско образование. Овој план е поделен на осум програмски подрачја кои се развиени излезни и специфични индикатори: 1. Предучилишно и пред-универзитетско образование 2. Образование и обука, 3. Обука на наставници, 4 Високото образование на возрасни, 5. Информации и комуникации и технологија, и 6. Градење капацитети³. Еден од главните предизвици во спроведувањето на KESP-и останува неговото финансирање. Со оглед на високата финансиска стратегија, еден од главните предизвици MONT има поставувано приоритети, имајќи предвид дека донаторите значително ќе ја намалат помошта, иако нивниот придонес во овој сектор и понатаму останува висок. Капацитетите за координација на донациите во Министерството се оценети како мали и не многу функционални и треба да придонесуваат за соодветно планирање на буџетот за спроведување на стратегијата.

Предучилишното образование е најмалку развиено. Тоа придонесува за недостаток на соодветна мрежа на институции за предучилишно образование, како и недостаток од традиција. Сите студиски споредби покажуваат дека, во однос на развојот на предучилишното образование, Косово е

¹http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/documents/eu_kosovo/20141008_kosovo_progress_report_2014_sr.pdf страна 36.

² Finska podrška razvoju obrazovnom sektoru na Kosovu.

³ Plani Strategijk Gjithëpërfshirës i Arsimit 2011-2016.

рангирано последно на Балканот¹. Во врска со законската рамка за вклучување во образованието во Косово воопшто може да се каже дека концептот на ограничен капацитет² се разви во еден модел на интеграција и социјални застапеност, особено застапеност во училиштата на децата со посебни потреби. Овој процес е проследен и со правна рамка, која во голема мера се хармонизира со европски стандарди и критериуми на Конвенцијата за правата на детето и Конвенцијата за лицата со посебни потреби, заокружување на процесот на дефинирање на стандарди за образование на децата со посебни потреби, да им се гарантира уживање на правото на еднаква основа со другите деца без негирање или дискриминација по однос на правото на образование. Ова е основано и со другите стратешки документи во образовниот сектор³: 1. Стратегија за развој на предуниверзитетско образование во Косово (2007-2017), како едена од најважните стратегии за подсектор; 2. Стратегијата за развој на високото образование во Косово (2005-2015); 3. Стратегија за интеграција на Ромите, Ашкалиите и Египќаните во Косово 2007-2017; 4. Стратешки план за вклучување во образованието на децата со посебни потреби во предуниверзитетско образование во Косово (2010-2015); 5. Стратегијата за стручно образование и обука. (2012-2014)

Во оваа година е малку забележлива промената за создавање на нови паралелки, на сателитски паралелки во редовните училишта и посебни трансформација на редовните училишта. Според извори од Министерството, шест од седум посебни училишта се трансформираат во оригинален центар, кој во прилог на организирање на часови за деца со тешки форми на посебни потреби, да обезбеди поддршка во зависност од потребите на обичните училишта. Овие мерки се дадени во најважниот документ на Стратешкиот план за вклучување во образованието на децата со посебни потреби во предуниверзитетско образование во Косово (2010-2015). Направени се напори во реорганизација на подрачните училишта да се трансформираат во оригиналните центри, со цел да се интегрираат децата со посебни потреби во редовното образование, но само четири класа на предучилишно образование, седум класа на основно образование и пет класа средно образование, можат да се сметаат за функционални и оригинални одделенија. Оваа година се забележани добри чекори за зголемување на стручноста на наставниците. Според процентите, досега Косово нема експертиза, обука и инфраструктура за тоа. Во врска со тоа повеќето проблеми на локално ниво најчесто се присутни во Приштина како главен град⁴. Друга критика на еден психолог од Министерството, вели дека и покрај сè, општинското собрание мора барем да размислува за формирање на услуги за поддршка на децата со посебни потреби и нивните семејства, како нов вид преку патување за наставниците на оддалечените области во советувањата на располагање на семејствата и децата. Како заклучок, уште еднаш треба да се споменат големите предизвици и цели во стратешкиот план за организација на инклузивно образование за деца со посебни образовни потреби во предуниверзитетско образование во Косово. Од 2010 - 2015 година ги има овие специфични цели:

- Цел I идентификација, рана интервенција и да се зголеми вклученоста на децата со посебни образовни потреби;
- Цел II Обезбедување на поддршка и зајакнување на механизмот за инклузивни училишта;
- Цел III за професионален развој на воспитно - наставен кадар за инклузивни училишта;
- Цел IV Подобрување на физичката инфраструктура за сеопфат на училиштето и
- Цел V Да се подигне свеста за инклузивно образование,

Улогата на управување во спроведувањето на сеопфатни политики во областа на образованието; Улогата на локалните власти и вклучување на политики во образованието (спроведување на административни инструкции 7/12)

Концептите на владеењето на правото и доброто владеење се карактеризираат не само со донесување на неопходната законска рамка, но, исто така, правилно спроведување на нејзините одредби. Во овој контекст, општините и регионите треба да имаат обврска да се оптимизираат услови за рамноправно учество на сите, а особено специфични програми на луѓето со посебни образовни

¹ http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Progresi_i_Raportit_SRB_01_web.pdf.

² Ibid.

³ http://www.mei-ks.net/repository/docs/1Material_Diskutimi16102012.pdf.

⁴ Koordinator za sveobuhvatnosti u obrazovanju u Gnjilane.

потреби обезбедија пристап до училиштата и здруженијата на заедницата на локално ниво. Разбирливо е дека оваа ситуација уште не е на ниво на очекувањето, иако законите јасно ќе ја поддржат. Средствата наменети за запишување на децата во предучилишните установи во општината се ограничени. Додека бруто запишување во предосновно и средно образование е повеќе од 100%, бруто упис до 60% од децата од предучилишна и е повисоко во средното образование 82%. Во моментот постојат четири центри во заедницата во Митровица во раниот детски развој иако постојат голем број на приватни предучилишни институции што не се евидентирани и следени.¹ Во овој контекст, да се напомене дека повеќето медицински наставниците имаат академски квалификации без обука или едукација за ран детски развој². Како што забележавме, Законот за предуниверзитетско образование носи нова побарувачка на обука на наставниците, создавање на нов статус на вработување на наставници, како и пренесување на одговорностите од страна на општините во училиштата како предуниверзитетски сектор претставувајќи најголем дел од образовниот систем во Косово. Во овој поглед, посебните училишта ќе обезбедат образование за децата со тешки или комбинирани попречени потреби. Уште еден од главните предизвици во посебно образование е малиот број на квалификуван персонал. Иако има 146 вработени наставници во основно, само 23 беа вработени во средно и никој не е вработен во предучилишното образование. Како директна мерка, Министерството е во процес на создавање на општински тимови за да се оцени потребата од специјално образование во сите општини. Во врска со ова, во Министерството веќе се одобрени **Управно Упатство за експертска оценка на децата со посебни потреби (7/2012)**³. Ова АУ има за цел да се утврди постапка за професионална процена на децата со посебни воспитни потешкотии. Овој документ има за цел секоја општина да назначи компетентен тим за проценка на потребите на студентите во оваа група. Само некои општини го направија тоа, а во регионот на Гњилане (како најголем регионален центар со 11 општини), сите од овие општини, преку такви тимови се формираат само во општина Урошевац, Гнилане и Вити. Значи, прво можеме безбедно да си кажеме дека и покрај сè, улогата и политиките на локалните власти за сеопфатност на образованието дојде да помине и да работи во рамките на развојот на оваа тема, поради централизацијата, која има негативно влијание врз потребите на помош на децата со посебни потреби. Второ, овој процес продолжува да биде отежнат бидејќи на општинското раководство од страна на училиштата нема, ниту започнале неопходните иницијативи да се извлече од буџетот за специјална едукација. Во врска со ова, можеме да заклучиме дека:

- Улогата на менаџерски систем на административниот персонал во училиштата и општинските директори е потребно во професионална смисла на проблемите на приклучување база.
- Креирање и функционирање на оценувачкиот тим и поддршка (ЕПП) во општините;
- Целосна инклузија на децата со посебни потреби во образовниот систем треба да бидат јасно дефинирани;
- Опременување на училиштата со децентрализиран буџет
- Вработување на професионални услуги (психолози, педагози, итн) во училиштата, кои ќе им помогнат на децата за надминување на проблемите;
- Зголемување на бројот на наставниците кој ќе обезбеди поддршка во редовните училишта со цел да се обезбеди професионална поддршка на децата со посебни потреби и учењето;
- Воспоставување на услуги за поддршка на децата со посебни потреби и нивните семејства (нов вид на патувања на наставниците во оддалечените области, советувалишта на располагање на семејствата и децата);
- Поголема промоција на инклузивното образование за административниот персонал на училиштата и општинските директори
- Следење на имплементацијата на индивидуален план за учење.

Заклучокот е дека колку повеќе косовската влада ги зголемува напорите за натамошно унапредување, професионализација, одговорност, ефикасност и ефективност на јавноста и особено на образовното менаџирање, тоа ќе биде од суштинско значење за ефикасно спроведување на законите и подобра заштита и спроведување на човековите права, особено за децата со посебни потреби. Ова може да се однесува и како предлог за централната и локалната власт да ги собере теоријата и

¹ http://www.mei-ks.net/repository/docs/1Material_Diskutimi16102012.pdf

² Ibid, f. 29

³ <http://www.masht-gov.net/advCms/#id=1470>

практиката, како што вели авторот Hallinger „да се фокусира на теоретски знаења и практична примена. Ова ќе генерира свест дека теоријата и емпириските податоци можат да се користат како моќни алатки за менаџери”.¹

References

- Fullan, Мајкл. (2000). *Сила на промени*, Адеа, Приштина.
- Hallinger, Филип, М.Едвин. (2007). *Проблем база за управување со образованието*, Спрингер.
- Macfarlane, Брус. Настава со интегритет, Тејлор и Френсис е-Библиотека, 2.
- Мајлс, S, и Singal. H. (2010). Образованието за сите и дебата за инклузивно образование: солидот контрадиктна можност? Меѓународниот весник на инклузивно образование, 3-4. doi.org/10.1080/13603110802265125.
- Марк, Brundret и Меган Craford, (2008). Развој на училишни лидери, меѓународна перспектива, Routledge.
- Конвенција за правата на детето (КПД).
- Закон за високото образование во Република Косово (бр 04 / L-037).
- Закон бр.04 / L -032 за предуниверзитетското образование.
- Закон за финансии во Косово (LGF).
- Закон за образование во општините на Косово (бр 03 / Л-068).
- Стратегија за високото образование во Косово (2005-2015).
- Образовната стратегија за развој на пред униерзитетското во Косово (2007-2017).
- Рамка на среднорочни расходи (2011-2013).
- Рамковниот наставен програм на Косово.
- Стратешко планирање на образованието во Косово (KESP) 2011-2016.

¹ Hallinger, Philip & Bridges M.Edwin, A problem base approach for Management Education, Springer, 2007, p. 323.